

He take nui tēnei, ā, kua roa rawa tātou e takahi ana i te ara hē, noho kē ana ko ā tātou tamariki te papa. Ko te reo puta mai i tōu waha te reo ka puta mai i ō rātou. Tēnā koa, āta whakaarotia mai tēnei kōrero āku, ka hē mai i a koe, ka hē mai i a rātou, ka tika mai i a koe, ka tika mai i a rātou.

Ko te wāhi whakangungu nei, hei aha noa iho i tirohia ai nō tēhea iwi ngā kaiwhakangungu engari tirohia ko te taha matatau ki te reo, matatau ki te whakaako i te tangata, āhei hoki ki te whakaoho i te wairua pākiki o te tamaiti.

Kua noho tonu mai ko ō tātou iwitanga hei whakakōpekapeka i te kaupapa tē tuku kē ai i te kaupapa kia angī te neke whakamua.

E tika ana kia maimoatia te reo o tēnā iwi, o tēnā iwi engari waiho tēnā mā ngā iwi ake hei whakatau pēhea, pēhea. Ko tā tēnei whakahaere he whakaako kē i te tika o te whakatakoto i te kupu, o te whakaako i te tangata.

Tērā pea, kia kotahi tau e titiro ana i te reo, ōna rerenga, ōna taunga, ōna pikinga, ōna hekenga, ōna whakanikonikotanga, ōna whakatiketiketanga, ōna pātaritaritanga, ōna whakamārietanga. Kāore e ū ki roto i te tangata ēnei āhuatanga katoa i roto i te tau kotahi engari menā e rima rā ana i te wiki, e waru hāora i te rā ā eke noa te tau e, kei whea kē mai te mātauranga ki te reo ka riro mai i te tangata.

Mā ngā mahi o ngā tau o muri mai e whakaū, ā, puta rawa ki te whaiao, ki te ao mārama kātahi nā te tangata mōhio. Ko au e whakaaro ana kia whā tau tēnei whakangungutanga ā, me whakawhiwhi tohu i te tutukitanga e rite ana ki ō te whare wānanga te whai mana.

Kua roa tātou e kī ana anei tātou te whakawherewherea nei. Kāti te whakapae noa engari tahuri, takatū mai mā tātou kē hoki e ora ai tēnei reo ehara kē mā tauwi. Ko tā tātou kē he whakapono, he ū ki te kaupapa, inā kore he aha kē tā tātou e hui nei i te rangi nei?

Ko te mea kē hei whakaturuma mā tātou, mā tātou kaiwhakaako nei, he aha te momo reo e hiahiatia nei kia ū, kia ita ki roto i ā tātou tamariki hei kawē mā rātou i runga i te tika, i te pono ā te wā ki a rātou.

E ora ai tēnei reo me nui ake ngā kaikōrero, me whānui atu ngā kaupapa e kōrerotia ana ki te reo, ā, me kōrero te reo i ngā wā katoa, i ngā wāhi katoa. Nō wai te hē e kore nei e kōrerotia tēnei reo? Nō tātou tonuahakoa pēhea te rere o te whakapae, o te kimi take karo i te wero, i te mutunga iho nō tātou anō tō tātou mate nā reira mā tātou anō te rongoā e kimi. E mārama ana te rongoā, ko te kai kē i taua rongoā kia ora ai, koirā kē te mate. Whakatenetene ana te nuinga o tātou ki te kai, ā, me te aha anō e mate nei, e mate nei.

Ko te pakirehua nui o roto i a au he aha rā tātou i tuku

ai kia pēnei rawa te kaha o te ngaro o te reo kātahi anō ka pōnānā ki te whakaora ake? Nā ngā whakakōnuka, nā ngā whakatūaho o te ao Pākehā, nā te aha kē rānei? He tino pātai tērā hei pātai anō mā tātou nā te mea hoki kai noho tātou ka tuku kia pērā anō tō tātou whēkikitia mai e tauwi me tōna ao, i kī ai tērā kaumātua rongonui, a Tā Apirana Ngata, i roto i tētahi o ana waiata,

Nā te ao āna hanga

Kia raru noa ko au

Āe, kua roa tātou e noho ana i te raru engari kua hoto te ihirangi ā, kua kotahi te waihoe. Ko te tāpara, ko te matanā kei te mārama, ko te whakatutuki kei te mārama nā reira okea ururoatia!

E ai ki ngā tohunga tirotiro reo ka motu ana te mekameka uaua ana tērā te tūhono anō, ā, ko te whakamārama o tērā kōrero anei; ki te kore te reo e heke mai i tētahi whakatipuranga ki tō raro iho, engari ki tō muri kē mai ka raru tēnei mea te reo kua riro hoki mā te whakatipuranga kāore rā i whiwhi hei whakapōrearea te whakatipuranga i whiwhi.

Nō reira ko tāku ki a tātou ko tēnei i a tātou ki ā tātou tamariki, atu i a rātou ki ā rātou, haere ake nei, haere ake nei.

E mihi ana au ki ngā kaumātua e kaha nei te whakaako i ā rātou mokopuna engari ka pēhea ngā mātua o aua tamariki? Kei reira te mate, te motunga o te mekameka e kōrerotia ake nei.

Kāti, kua rere rā a kupu ki takiwā rere ai, ā, hei ā kō ake nei roharoha iho ai ā tau noa ki te whenua. E kī ana te whakatauki,

E tata tapahi, e roa te whakatū,

arā, e māmā ai te mahi me roa tonu e ako ana.

Nā reira e koutou e ngā mātanga, tēnei rā tō tātou reo tāuiki te kōrerotia nei nā te mea ki a au he wāhanga nō roto i te mātauranga Māori e kōrero nei tātou.

Anei a tau 2000 e rokomahuta ake nei i tōna pae, ā, ka pēhea rā tō tātou reo ā te rautau hou? Ko ‘hau e whakapono ana ka ora tonu, ko ‘hau e whakapono ana e kore rawa e pērā rawa te rere kē inā ū tātou ki te tika, ki te pono, ko ‘hau e whakapono ana tau 2050 rawa ake kua whānui te horapa o o te reo, ā, ko ‘hau e whakapono ana inā whakaaetia tātou kia hoki wairua mai ā taua tau ka kōtore whererei tātou!

He inoi, he tono ki a tātou kei waiho e tātou ko ō tātou reo e iheuheu ai tātou tē waiho kē ai mā reira tātou e paihere i runga i te whakaaro kotahi, arā, ko tō tātou reo tūāuriuri, whāioio kia kaua e ngaro i tā te moa ngaro engari kia ora mō ake tonu atu kia taea ai te kī pai aha! hā! Kua eke panuku, kua eke Tangaroa, kia haere mai te toki, haumi e, hui e, tāiki e!

Tihē mauri ora!